

gészülni gyászoló egésszé. Egyre több *saját* élmény kerül naplózásra a füzetekben, egyre inkább levéllé-tájékoztatóssá formálódik a napi beszámoló. Az elnyújtott kiáltás értelmes szöveggel telik meg. Már van miről beszámolnia. Dicsekedhet. Megírja az első könyvet *nélküle*. Méghozzá *Róla. Megmaradt Szobotkának* – sokat mondó címmel. Távatba kerül a hiány. Műalkotássá formálódik a kétségbeesés siránkozása. Diadalvétél a poklokon. Mégis csak egy könyv.

De bizonyosság, hogy az embert a pokol kapui sem győzhetik le. Újjászületik Szabó Magda, az író, és ezt követően felzárkózik a naplóban az ember. A „kettévágott” kiegészül. Én már ezt a kész Szabó Magdát ismertem meg igazán. A csoda ezekben a füzetekben történik meg. Volt ereje kiegészülni. Újra nagy író lenni. Talán még nagyobb, mint addig volt.

Napló – írták a kiadók, műalkotás – mondom én. Mert kivel nem történhet meg hasonló kettévágatás. A legmélyebb kétségbeesésből, a legnagyobb magára maradságból is vezet kiút. Ha igazán meg is értjük a hiányt. Ha fel tudjuk mérni a veszteséget, és ha utána meg akarunk maradni embernek ebben a teremtett világban. Ha benne élve, visszamenőlegesen ki akarjuk érdemelni, hogy társsal alakulhatott az életünk. Mert csak így lehet egész az itteni túlvilágunk. Én legalább is így olvasom Szabó Magda könyvét. A magam számára a Halál Könyve az Élet Könyve. A felszabadulás könyve?

Minden újraolvasás után egyre inkább függetlenednek bennem könyvei a mondatoktól, amiket találkozásaink során el-elejtett róluk, értelmezésükhöz hozzásegíteni akarva. Amióta már csak emlékezni van módom rá, könyvei külön életre kelnek, követelik önállóságuk elfogadását. Sőt átértelmezésüket. Saját életrajzát hiába keressük műveiben, de bizton követhetjük egy élet eszményének rajzolatát. A nagy író jelenlétét világunkban. A poétika értőjének varázsolását. Minden értelemben.

Mindig is élte az életét, de mindig is féltette, hogy elveszíti a mértéket. Ezt a mértéket műveibe rejtette.

Szabó Magda Törzsasztal

2017. június 9-én, az Ünnepi Könyvhéten, a Csokonai Színház rendezésében, szép számú közönség előtt került sor az alábbi beszélgetésre, amellyel elindult az októberben folytatódó centenáriumi emlékezéssorozat Debrecenben. A kerekasztal résztvevői voltak: Juhász Anna, kulturális menedzser; Kiss Noémi, író, irodalomtörténész; Térey János, költő, író, műfordító. Az eszmecserét Szirák Péter moderálta.

Szirák Péter. Jó estét kívánok mindenkinek, nagyon örülök, hogy ilyen sokan eljöttek! Ha egy kicsit elfogódottaknak tűnünk, annak az lehet az oka, hogy nagyszínpados pódiumbeszélgetésen ritkán veszünk részt, különösen a Csokonai Színházban, ahol valamikor többször is felhangzott a taps Szabó Magda darabjait látván, s ahol ő maga is sokszor megfordult, s így e nevezetes helyszín őrzi az emlé-

két. Most ezt az emlékezetet, ezt az örökséget próbáljuk valamiképp szóra bírni. Kezdhethénk a sokat és joggal emlegetett *debreceniséggel*. Mit gondoltok, Szabó Magda mit kapott ettől a várostól, a közegtől, amibe beleszületett, és miként sáfárkodott ezekkel az adottságokkal?

Kiss Noémi: Szabó Magda világot látott utazó volt, ha jól tudom, Bécsben is volt egy lakása, ami nagyon különös volt a Kádár-rendszerben, kiváltságos keveseknek adatott meg, de mégis kevés nyoma van az utazásainak a prózájában, inkább a gyerekkorát, annak szemüvegét használja a regényeiben – a '60-as évek elejétől egészen a szintén Debrecenről szóló *Für Elise* című, utolsó művéig. Látok magam előtt egy írónőt, aki amellet, hogy egy zárt rendszerben élt Pasaréten, Budán, a Júlia utcában, és ebből a rendszerből kiléphetett a nagyvilágba (Bécs, Párizs, Róma stb.), mégis ez a zárt világ érdekelte, mindig ehhez tért vissza – és ez kicsit jellemző a magyar irodalomra is: mondhatni Szabó Magda olyan, mint a magyar irodalom maga. Ez az érdekes benne: miért mindig, újra és újra Debrecen?

Szirák Péter: Csak közbevetőleg: a regényeket említetted, de a drámák, sőt a versek egy része is kötődik a városhoz, az Ágyai Szabók és a Jablonczayak történetét, a családi legendáriumból származó történeteket dolgozta föl – legtöbb műve saját életéről, családjának múltjáról szól. Azt írta Esterházy Péter, mikor az *Ókút* című regényt 1997-ban újraolvasta, hogy ez a kislány, aki szerepel ebben a regényben, tulajdonképpen a paradicsomba született, a szülei minimum félistenek, és majdnem minden rendben van: ami esetleg nincs, annak később lesz értelme, ami rossz, az később megjavul. Ez mennyire jellemző Szabó Magda regényeire, hogy egyfajta egyensúly jelenik meg, s hogy végül minden, a jó és a rossz is elrendeződik?

Térey János: Azt hiszem, az életrealitás ékes bizonyítéka, hogy képes volt bármilyen életanyagból pozitívumot varázsolni. Hogy tágítsam a Szabó Magda-univerzumot, számomra különösen emlékezetes a *Régimódi történet* bevezetője, amelyben beszámol egy amerikai hóviharról, amikor elakadt egy képtelen helyszínen, Milwaukee-ban, a repülőtéren, s szállodát kellett találnia. És ezen az éjszakán született meg benne a *Régimódi történet* terve, az egész koncepció, amire Illés Endre biztatta, s egyébként a címet is neki köszönheti. Amikor Szabó Magda szabadkozott, hogy megírhatná az édesanyja történetét, de az egy „régimódi történet” lenne, akkor erre Illés lecsapott. A legjobb tudomásom szerint ez a legerjedelmesebb könyve, hatszáz-valahány oldal (egyébként mindig tartotta a sztenderd háromszáz oldalas terjedelmet). Ezt a könyvét az esszéregény műfajával is ötvözte: ez az a regény, amiben az emlékirat, az esszé és a hagyományos keretbe zárt történet egyesül. Igaz, amire Esterházy utalt, tényleg jellemző egyfajta szuperlatívusz-halmozás: minden kerek, minden fölfelé, előre mutat, Debrecen a világ legszebb városa – ezt tudjuk jól; a legjobb apa, a legjobb édesanya stb. Ezt a családképet érdemes összevetni Nádas Péter *Világló részleteivel*: nála minden görcsösebb, zűrösebb és keservesebb. Az élettapasztalat ugyanolyan gazdag, de Nádas nem érez késztetést, hogy szépítsen, csinosítson.

Szirák Péter: Egyrészt van egy nagy családtörténeti hagyomány: ősei között gályarab és hazafi prédikátorok, tudósok, költők, zenészek sorakoznak föl. A család a küzdelem terepe, s az ellentétes érzelmek, érdekek, értékek bőséggel hullámoznak ezekben a művekben. De ne ragadjunk le a regényeknél. Azt tudni lehet, hogy Szabó Magda pályája versekkel indult, az 1940-es évek második felében két verseskötete is megjelent, mielőtt a Rákosi-féle kultúrpolitika férjével, Szobotka Tiborral együtt kizárta volna a nyilvánosságból.

Jubász Anna: Reméltem, hogy a *debreceniség* körkérdés lesz, ezért hadd kapcsoljak előbb vissza ehhez. Nagyon megtisztelő itt ülni és valamiképp része lenni Szabó Magda városának. Hadd utaljak Noéminek az utazásra vonatkozó szavaira: én hat napja érkeztem haza Rómából, ahol Szabó Magda-centenárium ünnepséget rendeztünk. Megtisztelő volt számunkra, hogy a legfontosabb kortárs olasz írók voltak jelen ezen a beszélgetésen. Például Dacia Maraini, aki az ottani jelenlegi „Szabó Magda”, de említhetném Antonella Cilentót is. Ott volt velünk a jogörökös, Tasy Géza, ő is mesélt Szabó Magda olaszországi (római) útjairól. Szabó Magdának egyébként van útinaplója is, vagyis rendszeresen írt utazásairól, de írásainak valóban a *debreceniség* a magja. Én nem vagyok debreceni, és sokáig nem is jártam Debrecenben, így nekem ez a város általa lett otthonos, a könyvei által ismerhettem meg. December óta tartunk Szabó Magda-rendezvényeket országsszerte, és nekem az a tapasztalatom, hogy ő picit *mindenhol otthon* van, s ezt kevés író mondhatja el magáról. Még mindig nagyon nagy hatással van az emberekre, azt hiszem azért, mert igazán emberi hangon szólal meg. Az elmúlt hónapokban a női karaktereivel foglalkoztam, Szócs Izától Encsy Eszterig. Különböző problémákkal küzdő különböző karakterű nőket ragad meg, akikben mi is ott vagyunk és magunkra tudunk ismerni. Ami a költészetét illeti: '47-ben a *Bárány* és '49-ben a *Vissza az emberig* című kötete jelent meg. Még az *Abigéhnél* is hamarabb olvastam a verseit: költő lányaként a költészet volt az a nyelv, amin beszélünk az édesapámmal. Ő először Szabó Magda verseit mutatta meg, hogy ismerjem meg ezt a lírai hangot. Ebben az életműben sok jeles vers van, méltóak ahhoz a körhöz, az újholdasokhoz, amihez Szabó Magda Budapesten a háború után tartozott. Nemes Nagy Ágnessel például szoros baráti kapcsolatot ápoltak, írt is arról a hitközösségről, ami-ben ők ketten álltak. Az újholdasokat aztán a Rákosi-rendszerben kitiltották az irodalomból. Amikor *Az őz* 1959-ben megjelent, Szabó Magda már elismert költő volt. Azt hiszem, ez a latin műveltség és líraiság, ami az emberségét is jellemezte, mindvégig ott van prózai műveiben, az esszéiben is, egészen a 2002-es *Für Eliség*.

Szirák Péter: Az írók pályáját jól ismerők biztosan tudják, hogy a Dóczy József Gimnáziumban érettségizett 1935-ben és 1940-ben diplomázott a Debreceni Egyetem magyar-latin szakán. A római kori szépségápolásról írta a diplomamunkáját, ami 1940-ben meg is jelent Debrecenben egy kis kötetben. Ez a pálya – a már említett verseskötetekkel – igen ígéretesen indult, aztán az elnémitást követően 1957–58-tól bontakozott ki újra a nagy sikerű *Freskó* és *Az őz* című regényekkel. Mielőtt erre rátérnénk, János elhozta magával a *Szüret* című összegyűjtött verseket tartalmazó kötetet, ebben van egy 1949-es, érdemtelenül elfeledett elbeszélő köl-

temény. Egy önéletrajzi mű, ami arról szól, hogy 1944 őszén az ostrom elől valahova a Partiumba menekül a család, majd visszatérnek Debrecenbe. Ez pontosan a bombázások utáni és a szovjet megszállás előtti időszak. János azt tervezte, hogy egy részletet felolvas belőle.

Térey János: Nagyon nehéz egy részletet kiragadni egy elejétől a végéig ugyanolyan hőfokon és intenzitással szóló műből. Hozzáfűzném, hogy valóban '49-ben írta, de jóval később jelent meg. Én egy Spiró György-interjúból értesültem a létéről, tehát nemcsak elfeledett, de soha észre sem vett szöveg, amely, meggyőződésem, a magyar verses epika egyik legfontosabb alkotása Arany János, Arany László és Somlyó Zoltán kötetei mellett. És ez a bizonyos érmelléki bihari szőlőhegy is nagyon emlékezetes, látszik onnan a Réz-hegység. A család egy ottani ismerősénél húzódnak meg. Szabó Magda nem sokkal korábban átesett egy műtéten, újra kellett tanulnia járni. A megszállás képeivel indul a könyv: látjuk, hogy a Zenedében német tábori posta áll. (Nem ebben a szövegben szerepel a legendás pedagógussal, Kardos Alberttel való utolsó beszélgetése, akivel az épülő gettókerítés tövében találkoznak...). A család elhagyja a várost, s miután visszatérnek, akkor különösen erős képet ad egy olyan térről, amely ma már nem létezik. Nincs már meg a régi Nagyállomás – Pfaff Ferenc tervezte, s úgy kell elképzelni, mint a szegedi vagy a pécsi mutációját. Nincs már meg a Nagyzsinagóga – ez túlélte ugyan a bombázást, de leégett a kupola a '60-as években, aztán eladta a hitközség, s az épületet lebontották. Nincs már meg a Törvényszék – abból egy töredék maradt egy mellékutcában. És nincs a közbülső háztömb: a Hunyadi és Deák Ferenc utcák zárták közre a most Petőfi térnek hívott közterületet. Ott állt a Royal Szálló, ahol Adyék tartottak matinét – érdekes, akkoriban tartottak irodalmi esteket délelőtt is. Ez az egész nincs, nincs a pályaudvari negyed az örömtanyákkal, kisvendéglőkkel. (Béber Lászlónak van egy gyűjteményes könyve, amely más aspektusból beszél ezekről a helyszínekről). Nem maradt meg szinte semmi, mégis olyan elevenen él bennem ez a tér, mintha láttam volna – és nemcsak a létezésének, hanem a pusztulásának a képei is emlékezetesek.

*Hunyadi utca. Nem nézek a házra,
hol gyermek voltam, hogy azt biggyem: ép még,
s rémült szemem véletlen meg ne lássa
szép homloka füstölgő törmelékét.
Itt festett madarat szobám falára
anyám, még látom piros repülését.
Most a madár sebes szárnya kibomlott,
elszállt a falról, s a ház összeomlott.*

*A bácsi nem beszédes, ám a sarkon
a villanydrótokig csak felmutat:
„Odáig górt a robbanás egy asszonyt,
alig tudták leszedni a minap.”
Jajdul a néni. Meglököm: nyughasson,*

*ez a nyomorult halálra riad,
hisz máris úgy néz, mint az eszelős.
Az utcán sehol, senki ismerős.*

[...]

*A néni sír. Szidja a törmeléket,
csak sántikál. Fél. Annyi ház bedőlt!
Hát az övé? Jaj, ha az is leégett
vagy beszakadt! A drága lepedők,
a szőnyeg, melyre még nagyanyja lépett,
a mángorló! Megértek nagy időt!
Be boldog, mikor látja, ép a háza,
s még ablak is maradt, csodák-csodája!*

Szirák Péter: Nagyon szép a történet kibontakozása és a versnyelv jellegzetes lejtése: a stanza. Szabó Magda a vers- és prózaritmus mestere, a szókincs nagy ismerője volt. Ami a drámákat (*Kiálts, város!, Macskák szerdája, Béla király*) illeti, elmondható, hogy történelmi sorsfordulókat ábrázolnak és mindig férfiak állnak a középpontban. Mindig az a kérdés, hogy ezek a férfiak képesek-e az érdekeiken túlemelkedni és valamilyen morális parancsnak engedelmessé válni. A drámák markáns történelmi-erkölcsi példázatok. Ugyanakkor a regényeiben elsősorban nők a főszereplők. Erről a *nőiségről* lenne érdemes beszélgetni. Arra kérlek benneteket, hogy kommentáljátok a következő idézetet: „Majdnem mindig minden nőalakom vasból van. Majdnem minden férfi, akiről írok – kivéve ha színpadnak írok – törékeny és idegbeteg, legalábbis gyöngé.” Van ebben az értelemben női vagy férfi olvasó, és van-e különbség e tekintetben az értelmezésben vagy egyáltalán a Szabó Magda-képeben?

Kiss Noémi: Írtam Szabó Magdáról 2003-ban az *Alföldben*, és nagyon megharagudott érte, amit sajnáltam. Meglepett. Ebben a *Für Eliséről* szóló cikkben számon kértem azokat a nőalakokat, akik egyébként nem annyira vannak vasból. A *Für Elisével* az volt a bajom, hogy sematikusak lettek az alakok: a gyerekek szépek, jók és aranyosak, a felnőttek pedig gonoszak, csúnyák és idegbetegek, miközben az *Ókútban*, *Az őzben* vagy a *Freskóban* elképesztően gazdag az a lélekrajz, amit női és férfialakban egyaránt produkált. Nem szerette a feminizmust, a női írói titulust mindig visszautasította, akár csak azt, hogy létezne női írás: szerinte *írás* van és *irodalom* (egyébként ezt mondta a tárgyiasság kényszerében Nemes Nagy Ágnes is, ma már tudjuk, egészen más verseket is írt, de nem publikálta). Galgóczi Erzsébet volt a legbátrabb e tekintetben, aki vállaltan lesbikus hőssel dolgozott (ami a '80-as évek elején világirodalmi szinten is kuriózumnak számított), de ő sem beszélt erről nyíltan. Szabó Magdával látom őket együtt, szeretem párhuzamosan olvasni a műveiket, mert rengeteg – talán negatívan hangzik, de nem úgy értem – *képmutatás* van az írásaikban, amit mindenekelőtt az a rendszer okozott, amelyben és amiről alkottak. Szabó Magda a Kádár-rendszerben írt a századfordulóról, korának modernista, posztromantikába hajló prózáját kellett „visszatennie”

egy majdnem 19. századi eszközkészletbe, sőt, sok művét antik retorikára, stílusra hajazva építette fel, sokszor szinte iskolásan, hogy minden információ a helyén legyen. Ezzel együtt ezek a nőalakok nagyon izgalmasak, mert mindig van titok – ez Szabó Magda regényeinek fontos példaértéke: a nők élete nem nyilvánvaló. Ahogy mondja, a nők a konyhába szorultak, és nem lehettek művészek, írók. *Az őz* színésznője is ellentmondásos sors, hiába kap Kossuth-díjat, mindenben keserű, a szerelemben, az anyagiakban egyaránt. (A pénz egyébként nagyon fontos Szabó Magdánál, hogy hőseinek mennyijük van, hogyan állnak a szegénységhez.) A női szereplőknél látom a gazdagságot és látom a receptjeit is. És ez – a sematikusság és a receptszerűség – volt a gondom a *Für Elisével* is. A bírálatomra adott reakciója alighanem összefüggésben lehetett azzal, hogy Szabó Magda a '70-es-'80-as években nagyon sikeres volt, a siker valósággal elkényeztette, e tekintetben nem lehet összehasonlítani Nemes Naggyal, de még Galgóczival sem. Utóbbival egyébként 1978-ban egyszerre kaptak Kossuth-díjat, s van egy beszédes fotó (Aczél Györggyel kiegészítve...), amelyen Galgóczi Erzsébet tartózkodó, szomorú, sőt haragos, miközben Szabó Magda felhőtlen és elégedett. Ahogy ezt a svájci kritikus és műfordító barátnőjének, Haldimann Évának szóló leveleiből látjuk, Szabó Magda nem kifejezetten örült a rendszerváltásnak, be volt rezelve tőle, s nekem ez igen meglepő volt. (Egyébként ezekről a Svájcba küldött bizalmas levelekről, azt hiszem, azt gondolta, hogy sose fognak napvilágot látni, de aztán 2010-ben *Drága Kumacs!* címmel megjelentek). A '90-es évek elejét-közepét a levelek tanúsága szerint meglehetősen bizonytalanságban, művészi válságban töltötte, nem működtek a receptjei. De aztán az ezredfordulón újra sikeres és magabiztos lett. Mindenesetre amikor megnehezített a bírálatom miatt, akkorra már – pályája „hullámozása” folytán – sok keserűség és harag felhalmozódott benne. Az ország iránt és a pályatársak iránt is, igen kíméletlen és mondjuk ki, igazságtalan tudott lenni.

Juhász Anna: A megharagudás hogy volt? Felhívott? Ti kapcsolatban voltatok?

Kiss Noémi: Kabdebó Lóránt volt a tanárom, aki értékes interjúkat készített velem. Ő hozta a hírt. Én egyébként neki köszönhetően szerettem meg Szabó Magdát. Amolyan közvetítő szerepet játszott, az író is csitította, hogy ne haragudjon meg rám annyira, mert a kritikát el kell viselni. Előttem úgy áll Szabó Magda, az interjúban is ilyennek látom, hogy nagyon könnyen megsértődött, hozzá volt szokva a sikerhez. Komoly vagonra tett szert a szocializmusban. Ahhoz képest, hogy milyen sok keserűséget hordoznak a szövegei, az irodalmi recepciója 1958-tól felfelé ívelt, rendszerhű akadémikusok támogatták az életművét, olyanok mint Illés Endre és Nagy Péter.

Szirák Péter: Egy másik aspektust kiemelve, 1958-tól a *Freskó* és a többi családregény rendhagyó volt a korban a tekintetben, hogy ezek a *polgári* neveltetést és ezen belül a *kálvinista* hagyományt (még ha olykor kritikai éllel is) behozták az akkori – amúgy meglehetősen egyhangú – irodalmi nyilvánosságba.

Kiss Noémi: Volt egy harc a magyar irodalom korifeusai között, akik a polgári, a városi (Pándi Pál) és azok közt, akik a népies irodalmat támogatták (Király István).

Szabó Magda mindkettőbe szépen belefért. Interjúit mindig az adott folyóirat világnézetéhez igazította. Tanulságos végigolvasni, hogyan ferdít.

Térey János: A *Régimódi történet* esetén levéltári kutatásokat is folytatott – nemcsak ő, de egy egész team. És ne feledjük, Ács Istvánnak, a debreceni városi tanács elnökének köszönte meg szerzői jegyzetben a segítséget. Fájdalmas pont, hogy ő, aki a kor hatalmasságaival jól temperált viszonyt ápolt, nem tudta megmenteni a Kölcsey-házat – még ő sem, ami Debrecen belvárosának legfájóbb sebe.

Jubász Anna: Noémi mondandóját azzal folytatnám, hogy igen, voltak barátnői. Például a nagynéném, Gutai Magda költőnő, aki 1999-ben egyszerűen odament hozzá az Ünnepi Könyvhéten, s utána elkezdtek levelezni. Gutai Magda néhány évvel ezelőtt halt meg, s a lakásán egy összefűzött dossziét találtam, és annyit láttam a postai képeslapokon, hogy a „Drága Másikom” megnevezést használta, és úgy van aláírva, hogy „egyiked”. Körülbelül 100 képeslapról beszélünk a *Für Elisét* megelőző időkből, az azt előkészítő időszakból. Az ő félelmeit, kételyeit megfogalmazó levelek egészen elképesztően érzékeny nőt mutatnak. Egymásra találtak a nagynénémmel a gyerekhány, a líraiság és az alkotás kérdésében is. Remélem, a centenáriumi évében lesz alkalmam rendezni ezt a hagyatékot, és megmutatni *valamit* a közönségnek ennek a barátságának és – ezzel párhuzamosan – a *Für Elise* előkészítésének történetéből. A női alakokra visszatérve, sokszor olvastam már *Az őt*, és fájdalmasan gondoltam arra, hogy vajon bennem mennyi Encsy Eszter van, s hogy vajon velem megtörtént-e már ez az elfojtás és ez a belső düh. Próbálok úgy olvasni Szabó Magdát, hogy egy könyvből mennyit tudunk az életünkre lefordítani, mennyit tudunk magunkkal vinni. A legfontosabb, hogy amit olvasok, mennyiben változtatja meg az életemet. Szóval én *Őz*-párti vagyok, és Te, János?

Térey János: Maximálisan. Mikor Háy János barátom, kollégám bejáratos lett Szabó Magdához, ezt a könyvet ajánlotta nekem. Voltak ugyan korábbi olvasmányemlékeim, voltak otthon kötetek, de *Az őt* korábban még nem olvastam. Megjegyzem: van útirajzokat tartalmazó esszékötete, *Hullámok kergetése* a címe és 1965-ben jelent meg. Arról az időszokról szól, mikor ő rendkívül népszerű író volt, s nemcsak Kelet-Európában: az NDK-tól egész Görögországig járta a kontinenst, és nagyon plasztikus írásokban örökítette meg ezeket az utakat. Egyébként *Az őt*et regényként a legsikerültebbnek tartom. Keserűek ezek a karakterek, nincs is mindegyik vasból, de hogy is kárhoztathatnánk a szerzőt, hisz az irodalomban, különösen a drámában mindig az az érdekes, ami problematikus, ahol valami megpiszkálnivaló probléma van: ez hajtja előre az irodalmat, a megoldás keresése vagy a tragédia föl kutatása. Noha nem minden regénye adja azt a teljességet, mint *Az őz*.

Szirák Péter: Sokan emlegetik főműként *Az ajtót*, ami 1987-ben jelent meg, sok nyelvre lefordították, és 2003-ban megkapta érte a nagyon rangos francia Femina-díjat is. Azt is tudjuk, hogy ő a legtöbb nyelvre lefordított magyar író, aki a '60-as, de különösen a '70-es években nagyon sikeres volt itthon és külföldön egyaránt, az Artisjus kiemelt állami támogatásával. Érdekes lehet két aspektust megemlíteni.

Náray Tamás mondta, aki Juhász Anna vendége volt a Várkert Bazárban egy olyan irodalmi rendezvényen, ahol a divattervezés is szerepet játszott, hogy Szabó Magdánál a vetélkedés, a családon belüli harc mellett mégiscsak a *szeretet* játssza a legfőbb szerepet, ami sokszor „a gyűlöletnél is erősebb indíték a gonoszságra”. Egy olyan szeretet ez tehát, ami gyakran átcsap az ellentétébe. Ebben a tekintetben lehet rokonság Németh László nőregényeivel, amelyeknek szintén az a példaértékük, hogy az érdem, az érték, ha túlhatják, akkor az ellentétébe fordulhat át. És még egy dolog: azért jó Szabó Magdát olvasni, mert nagyon *előzékeny* író. Élőbeszéd-szerűen, „folyékonyan” ír, ahogy Görgey Gábor megjegyezte: nem kényszeríti akrobatamutatványra az olvasót, hanem felvillanyozza és főként: önbizalmat ad neki.

Juhász Anna: Többféle siker létezik. Azt tudjuk, hogy 11 művét filmesítették meg, 22 hazai vagy nemzetközi díjat nyert és 42 nyelvre fordították le, ami tényleg lenyűgöző. Olaszországban a kiadók sorra jelentetik meg a műveit, a *Für Elisét*, *Az ajtót*, a *Freskót* és a *Pilátust* (érdekes, külföldön – akárcsak Márai esetében – nem mindig az a kedvenc, ami Magyarországon). Valóban olyan hangja, üzenete és atmoszférája van, ami sok helyen működik. Az elmúlt fél év tapasztalata, amit megérezhettem az alkotókból az olvasókkal való személyes találkozások alapján, hogy az utca túloldalán vagy Ráckeven, de a budapesti lakótelepeken se nagyon van olyan ember, aki ne tudná, ki az a Szabó Magda, és ez nagy dolog. Ha egy pici mag el van ültetve, azt programokkal, irodalomnépszerűsítő rendezvényekkel ki lehet csíráztatni. Szabó Magda ezt a magot el tudta ültetni személyes varázsával, a tehetségével, a líraiságával, a karaktereivel. Az emberek tudnak hozzá viszonyulni. S erre az ismertségre alapozva még népszerűbbé tehető.

Kiss Noémi: Óvakodnék attól a felfogástól, hogy az életproblémámra egy regény lehet a megoldás, s hogy ha van egy női emancipációs törekvésem, akkor arra Szabó Magda polgári nőideálja, vagy a barátságáról és a szeretetről szóló történetei válaszokat tudnának adni. Számomra most inkább a gyerekekről, kamaszokról szóló regényei (például a *Mondjátok meg Zsófikának*) példásak, mert úgy tud ábrázolni nehéz kamaszsorsokat, hogy felhívja a figyelmünket: szegény és erőszak éri a gyerekeket, és az a kérdés, hogy ezt hogyan tudjuk kezelni vagy orvosolni a társadalomban. Kétségtelen, hogy az irodalomtörténet-írás a prózafordulatot (amit egyébként Szabó Magda gyakran kárhoztatott) általában többre tartja, mint a Kádár-rendszer sikeres íróit. Ezzel szemben biztos elégtétel lenne a számára, hogy sokan olvassák – a Balatonon szoktam figyelni, hogy mennyien olvasnak Szabó Magdát nyáron a strandon, őt ugyanis lehet, Nádassal ellentétben például. Ezzel együtt ellentmondásos a népszerűsége és az irodalomtörténeti megítélése. Ismeretes, hogy Szabó Magda középiskolai tananyag, s ráadásul a középiskola mint téma fontos részét képezi az életművének, ami ritkaság, különösen a női szempont érvényesítése. Számomra is dilemma, hogy mit ad a szerző az én generációmnak nyelvileg, hogy mit tud a regényeiben azon túl, ami már megvolt a 19. századi jól mesélő, karakteres pozitív-negatív lélekrajzzal átitatott modern polgári regényben. Leginkább az érdekel most az életművel kapcsolatban, hogy ezeket a jól megcsinált „polgári regényeket” hogyan tudta megírni a Kádár-rendszerben.

Térey János: Cenzurális akadály a ezeknek a regénymegjelenéseknek nem volt – azon kívül, hogy polgári értékrendet ábrázolnak, nincs bennük támadás, rendszerellenesség, provokáció, radikális gesztus. És tudjuk, a siker hány összetevővel bír. Szabó Magda nemcsak pompás íráskészséggel rendelkezett, nagy témákkal, s azal a nagy motivációval, hogy ezeket a papírra vesse, hanem azokat az *egyetemes hívószavakat* is ismerte, amelyekkel több tíz-százezer ember érdeklődése előhívható. Ezt nem lehet tanítani: vagy tudod, vagy nem. Ez a népszerűsége való ráérezés, anélkül, hogy eladnád magad. Ezeket a hívószavakat nem lehet mechanikusan használni: vagy árad, vagy nem árad a prózád, és ha nem, akkor egy szűk kisebbségnek írsz, és boldogtalan leszel a piaci szemlélet fogságában. Ettől ő nagyon távol van. Mert fölötte van. Az *Abigél* esetében például nagyon fontos tényező, hogy minden idők egyik legnépszerűbb magyar tévésorozatot ihlette. Újra utána kellene nézni, milyen művészi eszközökkel dolgozik ez a könyv. Alighanem súrolja a kommerszet, de kiskiúként engem kétségtelenül elvarázsolt. Azzal is, hogy egy mindenki által ismert debreceni iskolát villant föl, de azt mégsem Debrecenbe, hanem a keleti határvidékre helyezi. Egy tanárfigurát teremt, König tanár urat, akit aztán Garas Dezső kelt életre, ez is kicsoda választás. Elindítani egy láncot, amelyik évtizedeken át szerencsésen folytatódhat, nem kis dolog manapság. Szabónak van kulcsa az olvasóhoz, és egyetemes mondandójával 42 nyelven képes valamit nyújtani, sőt strandolvasmánnyá válni, komolyabb engedmények és olcsó eszközök nélkül. Ez elképesztő.

Juhász Anna: Én azon dolgozom, hogy bármiképpen, bárhol, de olvassák. Nemrég beszélgettem a Szabó Ervin Könyvtár vezetőjével, ő mondta, hogy máig az *Abigél* az egyik legtöbbet kölcsönzött könyv. És az említett Várkertben tartott rendezvényen, ahol a Költészet Napjához kapcsolódva Szabó Magdát mint költőt igyekeztünk bemutatni Náray Tamással, aki egyébként öltöztette az írónőt, s nagyon szerette, minden művét olvasta – nos ezen az esten vendégem volt az írónő felnőtt könyveit gondozó Jaffa Kiadó vezetője és az ifjúsági könyveit kiadó Móra Kiadó (azóta leköszönt – szerk.) főszerkesztője, Dian Viktória, aki elmondta, hogy mikor megkapják januárban a kimutatást a könyvfogyásról, az *Abigél* az, amit minden évben újra kell nyomni, annyira szeretik az emberek.

Szirák Péter: Nehéz kérdés, hogy a sikeresség mögött mennyi egyéni döntés volt. Az író, ha teheti, csak teszi a dolgát, s aztán sikeres lesz, akár egy olyan világban is, ami nagyrészt elviselhetetlen, de ő ehhez a világhoz mégis hozzá tud tenni. Akár az eszképzizmus jegyében – az emberek azért olvassák, hogy elfeledkezzenek arról a világról, amiben élnek. Emlékszem, az *Abigél* (a regény- és a filmváltozat is) ezt a funkciót tökéletesen betöltötte: olyan *éthoszt*, olyan *aurát* mutatott meg a '70-es évek második felében Magyarországon, ami a szélesebb közönség számára amúgy teljesen ismeretlen volt. Egy Szabó Magda-idézetet hoznék ide, ami jellemző az irodalomnak erre a *vágykeltő, menedékkadó* jellegére. Így hangzik: „Mindennem van, mert amit akarok, azt én megírom magamnak meg kitalálom.” Ez az, amit nemcsak magának, de az olvasóknak is adott, és valószínű, hogy ezért van annyi híve, akik mindenhol, mindenkor Szabó Magdát olvashatnak.